

алгоритмом проявления добродетельного, желанного, социально-одобряемого поведения индивидуумов. Определено, что социально-нормативное существование личности является продуктом согласования действия социальных норм и ее внутренних интенций. Рассмотрены современные трансформации норм и их социально-психологические инсталляции, которые определяют кризис нормативности в информационном обществе. Предложены пути преодоления кризиса социальной нормативности и очерчены основные аспекты проведения последующих научных исследований.

Ключевые слова: алгоритм функционирования, виртуальная реальность, информационное общество, норма, социальная норма, социальная ситуация, социально-нормативная активность.

Harkavets S. The problem of norm and the crisis of social normativity. The article deals with the problem of individual socio-normative existence. The concepts «norm» and «social norm», their manifestations in the real life of people are analysed. It is established that social norms are a functional algorithm for manifesting the virtuous, desirable, socially-approved behaviour of individuals. It is determined that the socio-normative existence of the individual is the product of harmonizing the action of social norms and its internal intentions. Modern transformations of norms and their socio-psychological installations that determine the normative crisis in the information society are considered. The ways of overcoming the crisis of social normality are suggested and the main aspects of the subsequent scientific research are outlined.

Keywords: algorithm of functioning, virtual reality, information society, norm, social norm, social situation, social and normative activity.

УДК 159.942.5

ГУД Г.О.

викладач Барського гуманітарно-педагогічного коледжу
імені Михайла Грушевського, м. Бар.

ЕМОЦІЙНА СФЕРА ОСОБИСТОСТІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Гуд Г.О. Емоційна сфера особистості: теоретико-методологічний аспект дослідження. У статті окреслено основні теорії та наукові підходи зарубіжних і вітчизняних психологів, які розкривають феноменологію емоцій. Предметом дискусії є вплив емоцій на становлення та розвиток особистості, забезпечення життєдіяльності та функціонування у соціумі, через переживання, відношення, відображення. У сучасних наукових інтерпретаціях означені терміни особистості отримали децю інші акценти. Так, переживання розглядається як

універсальна психічна здатність психічно здорової людини, що супроводжує всі її види діяльності та процеси спілкування; відношення – активний, свідомий, інтегральний, вибірковий, заснований на досвіді зв'язок особистості з різними сторонами дійсності; відображення – властивість матерії, що полягає в здатності матеріальних об'єктів реагувати на дію, впливи.

Основними теоретичними концептами емоцій визначено вчення К. Ізарда про психодинамічний, дименсійний, когнітивний, соціально-когнітивний, когнітивно-фізіологічний підходи. В основу психодинамічного підходу вченим покладено психоаналітичну теорію афекта М. Клейна, З. Фройда, Г. Холла; когнітивного – М. Клейна; дименсійного – Г. Спенсера, Е. Даффі, Д. Ліндслі; нейрокультурного – П. Екмана, які цілісно розкривають вчення про емоції та їх диференціацію.

Особливий інтерес дослідження представляють емоції, зумовлені комунікативною сферою. У процесі такої взаємодії відбувається активне пізнання дійсності, формування у суб'єкта емоційного відношення до цієї дійсності, до інших людей, до самого себе. Велику роль у передачі комунікативної інформації належить невербальним і вербальним засобом (міміка, пантоміміка, жести, інтонація голосу тощо). Саме вони характеризують інтенсивність виявлення переживань людини, розкривають здатність пізнавати себе та світ довкілля. Вербальний опис експресії є зразком, що включає тільки ті ознаки, які усвідомлюються суб'єктом, є для нього деякими константами в упізнанні емоцій за виразом обличчя. Кількість його ознак, свідчить про пізнавальні можливості суб'єкта, про його уміння свідомо виокремлювати ознаки експресії та переживань.

Ключові слова: *емоції, переживання, відношення, відображення, емоційна сфера, комунікативна сфера, міміка, теорії емоцій.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Проблема вивчення емоційних переживань та почуттів людини, які виражають її духовні потреби та устремління, ставлення до себе й до довкілля завжди привертала увагу вчених. Предметом дискусійних обговорень учених є вплив емоційних форм на становлення та розвиток особистості, забезпечення вільного функціонування та життєдіяльності у соціумі. Однак, аналіз наукової літератури свідчить про те, що сучасний стан досліджень емоційної сфери характеризується звуженням проблематики в сенсі тлумачень емоційних переживань на рівні теоретико-методологічного вивчення, оскільки у науковому обігу відсутні єдині параметри щодо їх тлумачень.

Останні дослідження і публікації, виділення невирішених питань загальної проблеми, якій присвячується стаття. Наукові положення про емоції та форми їх переживань з'ясовували О. Винославська, О. Бреусенко-Кузнецов, В. Л. Зливков, особистісні утворення – І. Бех, В. Вілюнас, Б. Додонов, П. Симонов; розвиток в онтогенезі – Л. Божович, О. Запорожець, О. Кононко, А. Кошелева, С. Кузікова; вид психічного відображення –

Ф. Василюк, Г. Костюк, К. Кутер, С. Максименко, Т. Яценко; зв'язок емоцій з іншими психічними процесами та станами – А. Бодальов, Б. Додонов, В. Лабунська, В. Мясіщев, Я. Рейковський, К. Роджерс, Л. Фестінгер; вікову диференціацію – О. Кононко), розвиток здатності керувати емоціями – К. Саарні, формування емоційної культури – П. Єлисеєва, Л. Кондрашова, Л. Соколова, Л. Стрелкова тощо.

Формулювання цілей і постановка завдань статті полягає у **окресленні наукових теорій та підходів**, які визначають сутнісні характеристики емоційної сфери особистості

Виклад методики і результатів досліджень. У психології понятійний апарат дефініцій «емоції», «почуття», «емоційні переживання», «емоційні стани» характеризується розходженням або ототожненням тощо (Б. Ананьєв, В. Вундт, Ж. Піаже, П. Якобсон). Чітку диференціацію емоцій здійснено у працях П. Анохіна, В. Вілюнаса, К. Ізарда, П. Екмана, О. Леонтьєва, П. Сімонов та ін. Емоції тлумачаться ними як :

- ✓ властивості людини, у яких виявляється позитивне або негативне ставлення індивіда до певних об'єктів, сфер діяльності, до інших людей, до самого себе [3];
- ✓ відповідні реакції на зовнішні та внутрішні подразники, які проявляються у вигляді задоволення або незадоволення, радості, страху, гніву тощо;
- ✓ особливий клас психічних станів, які відображають ставлення людини до навколишнього світу, до інших людей, до самої себе та до результатів своєї діяльності;
- ✓ психічні стани і процеси в живих істот, у яких реалізуються їх ситуативні переживання;

Наведене вище дає можливість класифікувати емоції за такими параметрами: *переживання* (Ф. Василюк, Г. Костюк, В. Лебединський, С. Рубінштейн, Г. Шингаров); *відношення* (В. Мясіщев, П. Якобсон); *відображення* (В. Вілюнас, Л. Веккер, Г. Фортунатов).

Переживання – узагальнене поняття для позначення безпосереднього психічного досвіду індивіда; психофізіологічний стан, в якому виявляється зацікавлене ставлення людини до когось, до чогось. Переживання є універсальною психічною здатністю психічно здорової людини, яке супроводжує всі її види діяльності та процеси її спілкування [2]. Ф. Василюк вказує на те, що переживання це не тільки будь-який емоційно забарвлений стан чи явище дійсності, котре безпосередньо представлене в його свідомості, а стан, який відображає події його власного життя. Конкретизацію тези Ф. Василюка віднаходимо у працях Г. Костюка, Л. Проколієнко. Вчені доводять, що особливості прояву емоційних переживань зумовлені рівнем розвитку особистості та його віковими особливостями [3]. Їх специфіка, стверджував С. Рубінштейн, полягає в переживанні явищ та відносин «...що якщо не кожна емоція являє собою переживання у специфічному значенні цього слова, то кожне переживання, тобто психічне явище з підкреслено особистісним характером, обов'язково

буде включено у емоційну сферу» [10]. Зауважимо, що термін «відношення» бере початки від філософії античності, від Аристотеля, який слугував у якості ставлення людини до певного способу буття і пізнання людиною навколишньої дійсності й самого себе [9].

У сучасних наукових інтерпретуваннях відношення особистості отримало дещо інші акценти й визначається як активний, свідомий, інтегральний, вибірковий, заснований на досвіді зв'язок особистості з різними сторонами дійсності. В. Мясіщев виокремлює у структурі відношення «емоційний», «оцінювальний» (когнітивний), «конативний» (поведінковий) компоненти, кожний з яких визначається характером взаємодії особистості з навколишнім середовищем, де емоційний компонент визначається засобом любові, симпатії та протилежних почуттів, таких як антипатія, агресія, злість, ненависть тощо [1]. За доведеннями П. Якобсона, людина не тільки відображає об'єктивну дійсність, а й активно взаємодіє з навколишнім середовищем, одночасно переживаючи своє ставлення до предметів та явищ реального світу. Відображення за вченим, властивість матерії, яка полягає в здатності матеріальних об'єктів реагувати на дію, впливи [9]. Відображаючи предмети довкілля, у суб'єкта виникають емоції (почуття) на основі взаємодії з ними і залежать від особливостей дії та спонукань, які їх викликають. Визначене вченим припущення є актуальним для розкриття сутнісних характеристик відображення особистістю навколишньої дійсності в сенсі оцінювальної функції людського пізнання. Л. Веккер розглядає такий взаємозв'язок як поєднання двох компонентів когнітивного та суб'єктивного в емоційному розвитку, де когнітивний – психічне відображення об'єкта емоцій, а суб'єктивний – відображення стану суб'єкта, носія психіки. Поділяючи погляди вчена та підкреслюючи роль когнітивного складника у структурі емоцій, В. Вілюнас визначає види емоційних переживань, серед яких домінувальну роль відіграють провідні, які виступають у суб'єкта мотивами поведінки. Такими мотивами є ставлення суб'єкта до умов, які виникають у процесі діяльності та відображають його ставлення до себе та довкілля [1]. Підтвердження такої взаємозалежності віднаходимо у працях С. Рубінштейна. За вченим, емоції – це суб'єктивна форма існування потреб (мотивації), що визначають значущість об'єкта й спрямовують на них діяльність [10].

Аналізуючи емоції як категорію, О. Леонтьєв наголошує, що емоції не підпорядковують собі діяльність, а є їх результатом, механізмом руху. Особливістю емоцій є і те, що вони відображають стосунки між мотивами (потребами) та можливістю реалізації відповідної діяльності суб'єкта [4]. У своїх дослідженнях Т. Кириленко підтверджує висунуте припущення вченого і водночас виходить на таку важливу особливість емоційній переживань як форму контролю за сферами (напрямками) діяльності, виділяючи з поміж них: явища, які оточують особистість, події, ситуації, інші суб'єкти, які є значущими для неї [5].

Як різновид процесів психологічної регуляції діяльності, складовими яких є емоційне збудження, сила, тривалість розглядає польський психолог

Я. Рейковський. На основі емпіричних доведень, учений робить висновки про те, що емоційні процеси викликають різного характеру зміни в перебігу інших психічних процесів та діяльності суб'єкта загалом; різняться за тривалістю – короткочасні (хвилювання, афект) й більш тривалі, для прикладу – стійкі настрої [3].

У контексті досліджуваної нами проблематики цікавою є теорія вчення К. Ізарда, який виокремлює психодинамічний, дименсійний, когнітивний, соціально-когнітивний, когнітивно-фізіологічний підходи, які цілісно розкривають вчення про емоції та їх диференціацію. Так, обґрунтовуючи психодинамічний підхід вчений бере за основу психоаналітичну теорію афекта, розкрити в працях М. Клейна, З. Фройда, Г. Холла. Услід за вченим, автор наголошує на різноманітній ролі емоцій, особливо негативних, які виникають у результаті конфліктних потягів і мають вияв у афектах і визначаються трьома його аспектами: енергетичним компонентом інстинктивного потягу («заряд» афекту), процесом «розрядки» і сприйняття остаточної розрядки (відчуття, або переживання емоції). Когнітивна матриця афекту (М. Клейна) є важливою частиною «рушійної сили», або мотивації, що лежить в основі поведінки. Розвиваючи теорію афекту та мотивації, К. Ізольд акцентує на важливості зовнішньої стимуляції та перцептивно-когнітивних процесів, які визначив свого часу Г. Холл, [7].

Наукові погляди Г. Спенсера, Е. Даффі, Д. Ліндслі та ін. складають основу дименсійного підходу й трактують емоції як нервові імпульси, фактично виключаючи їх з психологічного дослідження. Г. Спенсер наголошував на біологічному походженні емоцій людини від афективних та інстинктивних реакцій тварин. Е. Даффі зазначав, що термін «емоція» повинен визначати деякі специфічні форми поведінки, які не піддаються поясненню. Вчений пропонував відмовитись від дослідження емоцій, оскільки вони заважають процедурі проведення. Однак, із розвитком фізіології, особливо електроенцефалографії, розсіяно твердження щодо бар'єрів дослідження цього феномена. Більше того, виникло вчення ще про один підхід розкриття емоційних станів – активаційний, визначений Д. Ліндслі та Д. Хебб. Згідно з їхніми вченнями, емоційні стани визначаються впливом ретикулярної формації нижньої частини стовбура головного мозку, так званого «комплексу активації». Він виникає при порушенні ретикулярної формації і є фізіологічним вираженням емоцій, що знаходять відображення в електроенцефалограмі [4]

Узагальнюючи вчення про підходи, що розкривають емоції, К. Ізард ідентифікує їх із теорією «Я» та теорією, в якій пізнання визначається як причина та компонент емоцій (когнітивно-фізіологічна та пізнавальна теорії).

Для усіх теорій «Я» центральним поняттям є образ «Я» («Я»-концепція) – інтегрований феномен, який визначає сприйняття та пізнання індивідом самого себе (К. Роджерс). Зв'язок пізнання з «Я»-концепцією безпосередньо впливає на емоції та почуття. Людина відчуває страх, коли «Я»-концепція піддається загрози, тоді як підтвердження образу «Я» викликає радість. Пізнавальна теорія визначає провідною детермінантою інтуїтивну

оцінку об'єкта, після якої, як результат певної послідовності подій, виникають емоції (М. Арнольд). Ситуація, або подія, викликає фізіологічне збудження та когнітивну оцінку ситуації, після чого збудження кваліфікується як емоція. На думку С. Шехтера, емоції людини залежать не від відчуття, що виникає при фізіологічному збудженні, а від того, як індивід оцінює ситуацію [5].

Варто відмітити теорію когнітивного дисонансу Л. Фестінгера, згідно якої негативні емоції виникають тоді, коли є розбіжність між очікуваними і дійсними результатами діяльності (когнітивний дисонанс), тоді як очікування і результат збігаються (когнітивний консонанс), що призводить до появи позитивних емоцій. Виникаючі при дисонансі і консонансі емоції розглядаються в цій теорії як основні мотиви відповідної поведінки людини. Однак, існують й інші дослідження, котрі свідчать, що в деяких випадках і дисонанс може викликати позитивні емоції. Як зазначає Д. Хант, для виникнення позитивних емоцій необхідним є певний ступінь розбіжності між установками й сигналами, деякий «оптимум розбіжності» (новизни, незвичайності, невідповідності тощо). Якщо сигнал не відрізняється від попередніх, то його оцінюють як нецікавий; якщо ж він відрізняється занадто сильно, здається небезпечним, неприємним, дразливим тощо [9].

Отже, когнітивна та емоційна сфери активно взаємодіють одна з одною, що призводить до досягнення кінцевої мети діяльності – задоволенні потреб.

Чимало науковців у своїх дослідженнях підкреслює значущість емоцій у комунікативній сфері та виокремлює у спілкуванні емоційний компонент. Так, В. Мясіщев складовими спілкування є поведінковий компонент, соціальне відображення та емоційне відношення. А. Бодальов вказує на праксичний, гностичний та афективний компоненти, Б. Ломов – на регулятивний, інформаційний та афективний; Я. Коломинський – на поведінковий, когнітивний та афективний тощо. У своїх працях Б. Ананьєв наголошує, що в процесі взаємодії емоційної та комунікативної сфер відбувається активне пізнання дійсності, формування у суб'єкта емоційного відношення до цієї дійсності, до інших людей, до самого себе [1].

В комунікаційному процесі науковці підкреслюють значущість невербальних засобів передання інформації (міміка, пантоміміка, жести, інтонація голосу тощо), які характеризують інтенсивність вияву переживань людини.

Особливого значення прояви емоцій набувають у дослідженнях вербальних та невербальних засобах комунікації. Ще на початку ХХст. І. Уейнбаум, засновник судинної теорії емоцій визначив тісну взаємодію між м'язами обличчя та кровообігом у мозку, висловивши припущення, що м'язи обличчя виступають механізмом зміни кровообігу. Впливаючи протилежно на вени і артерії, вони підсилюють приплив або відтік крові до мозку, що супроводжується зміною суб'єктивних переживань. Подальший розвиток ця теорія набула у дослідженнях С. Томпкінса, К. Ізарда та Р. Заянцema.

На думку С. Томпкінса, пропріоцептивний зворотний зв'язок від м'язових реакцій (тобто йде від пропріорецепторів до м'язів обличчя) трансформується в усвідомлену форму і породжує емоції. Диференційованість емоційних переживань учений пояснює можливістю тонкої диференціації рухів м'язів обличчя, а швидкість виникнення, протікання і згасання емоційної реакції – рухливістю м'язів обличчя [4].

Визначальну роль у специфіці емоцій К. Ізард надає м'язовим комплексам і виокремлює три компоненти: активність мозку і центральної нервової системи; активність поперечної мускулатури, системи м'язової і пантом'язової експресії та зворотного зв'язку від неї в мозок; суб'єктивне переживання.

У 1990-х рр. Р. Заянц модифікував судинну теорію емоційного вираження та на основі результатів дослідження зробив висновок про вплив температури мозку на знак пережитої емоції. Холодне повітря не залежно від запаху завжди оцінюється піддослідним як неприємне, а тепле – як приємне. Зміна температури мозку викликається через відтік венозної крові від м'язів обличчя за рахунок вивільнення або синтезу температурно-залежних пептидів. Таким чином, кровообіг м'язів обличчя впливає на температуру мозку та змінює емоційні переживання.

Цьому сенсі заслуговує на увагу нейрокультурна теорія емоцій П. Екмана, згідно якої експресивні прояви основних (базових) емоцій (гніву, страху, печалі, подиву, відрази, щастя) універсальні і практично нечутливі до впливу навколишнього середовища. Кожна емоція пов'язана з генетично детермінованою програмою руху м'язів обличчя. Проте, прийняті в суспільстві норми соціального контролю визначають правила виявлення емоцій. Так, японці, зазвичай, маскують свої негативні емоційні переживання, демонструючи більш позитивне ставлення до подій, ніж це є в реальності. В процесі дослідження механізму соціального контролю проявів емоцій були виявлені так звані короткочасні вирази обличчя, які фіксувалися під час спеціальної кінозйомки та відображали реальне ставлення людини до ситуації, чергуючись з соціально нормативними виразами обличчя. Тривалість таких справжніх експресивних реакцій становила 300-500 мс [11].

Важливим засобом для розпізнання емоційного стану людини є вербальна комунікація, мова та мовлення.

Здатність до розпізнавання емоцій за мовленням залежить від особливостей особистості. Сенситивні, тривожні, легко вразливі, проникливі, обережні люди в контактах з іншими людьми краще розпізнають емоції в мовленні. На думку Т. Корневої й Є. Бажина, розбіжності в точності розпізнання емоцій за голосом пов'язані в основному з модальністю емоцій. В. Манеров у процесі дослідження ідентифікації емоцій за мовленням довів, що основною ознакою, яку людина використовує при слуховому сприйнятті емоційно зумовлених змін мовлення, є ступінь мовнорухового порушення. А. Борисова вивчала успішність впізнання емоційного стану людини за інтонаційним малюнком мовлення.

В. Лабунська присвятила своє дослідження вивченню індивідуальної вибіркості в описі ознак експресії різних за модальністю емоційних станів, а також виявленню типів «вербальних еталонів» експресії. Вербальний опис експресії є зразком, що включає тільки ті ознаки, які усвідомлюються суб'єктом, є для нього деякими константами в упізнанні емоцій за виразом обличчя. Якщо вербальний еталон містить в собі тільки ті ознаки, які усвідомлюються суб'єктом, то сам зміст еталона, кількість його ознак, свідчить про пізнавальні можливості суб'єкта, про його уміння свідомо виокремлювати ознаки експресії стану [6].

Отримані дослідницею результати свідчать, що люди при впізнанні емоцій орієнтуються на обмежену кількість експресивних одиниць, серед яких виокремлюються найчастіше вживані. За даними В. Лабунської кількості ознак, які належать до міміки, у середньому відповідає 50% від загальної кількості названих елементів експресивної поведінки. В описах експресії подиву й страждання вони становлять основну частину – 70-77%. Ознаки, які стосуються пантоміміки, жестів людини, зафіксовано головним чином в описах радості, страху, гніву. «Комунікативні риси особистості» частіше включаються в описи презирства й страждання (15-18%). Інші елементи експресивного поведіння фіксуються значно рідше [6].

Отже, розуміння емоцій визначається багатьма факторами, серед яких пріоритетним є індивідуальні особливості та оцінне ставлення до себе і довкілля.

Висновки і подальші перспективи досліджень. Таким чином, аналіз наукової психологічної літератури дає підстави стверджувати, що, незважаючи на чисельні теорії, єдиної загальноприйнятої теорії емоцій не існує. Кожна з теорій дозволяє зрозуміти лише деякі сторони психофізіологічних механізмів функціонування емоційно-потребової сфери людини. Понятійний апарат характеризується розходженням або ототожненням дефініцій «емоції», «почуття», «емоційні переживання», «емоційний стан», що свідчить про їх невпорядкованість та узгодженість.

Перспективами подальших досліджень є вивчення емоційних переживань у дітей та їх виявлення в різних життєвих ситуація.

Список використаних джерел

1. Аверин В.А. Психология личности / В. А. Аверин. – СПб.: Издательство Михайлова В.А., 1999. – 89 с.
2. Бех И. Д. Овладение эмоциональными переживаниями и воспитание личности / И. Д. Бех, Р. В. Павелкив // Сборник материалов Всесоюзного симпозиума. – 1990. – С. 99–102.
3. Дмитріюк Н. С. Вплив емоцій на формування та становлення особистості / Н. С. Дмитріюк // Проблеми сучасної психології. – 2010. – №8. – С. 261–271.
4. Ильин Е.П. Эмоции и чувства / Е. П. Ильин. – СПб.: Издательство Питер. 2001. – 752 с.

5. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості / Т. С. Кириленко. – К.: Либідь, 2007. – 256 с.
6. Лабунская В.А. Экспрессия человека: общение и межличностное познание / В. А. Лабунская. – Ростов н/Д: Феникс, 1999. – 608 с.
7. Лазуренко О. О. Проблема емоційності в психології / О. О. Лазуренко // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2004. – Т. VI, вип. 4. – С. 170–176.
8. Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика. Монографія / С. Д. Максименко, В. Л. Злишков, С. Б. Кузікова. – Суми: Вид-во Сум.ДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. – 430 с.
9. Роменець В. А. Історія психології ХХ століття: навч. посібник / В. А. Роменець, І. П. Маноха. – К.: Либідь, 1998. – 992 с.
10. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Издательство Питер, 2002. – 720 с.
11. Экман П. Психология эмоций / П. Экман. – СПб.: Издательство Питер, 2016. – 448 с.

References transliterated

1. Averin, V. A. (1999) *Psihologija lichnosti* [Personality Psychology]. SPb. 89 p. (in Russian)
2. Bekh, I.D. Pavelkiv, R.V. (1990) *Ovladenie ehmocional'nymi perezhivaniyami i vospitanie lichnosti* [Mastering emotional experiences and educating the individual]. *Sbornik materialov Vsesoyuznogo simpoziuma* [Collection of materials of the All-Union Symposium]. pp. 99–102 (in Russian)
3. Dmy`triyuk, N.S. (2010) *Vply`v emocij na formuvannya ta stanovlennya osoby`stosti* [Influence of emotions on the formation and formation of personality]. *Problemy` suchasnoyi psy`xologiyi* [Problems of modern psychology], no.8, pp. 261–271 (in Ukrainian)
4. Il'in, E.P. (2001) *Emocii i chuvstva* [Emotions and feelings]. SPb. 752 p. (in Russian)
5. Ky`ry`lenko, T. S. (2007) *Psy`xologiya: emocijna sfera osoby`stosti* [Psychology: the emotional sphere of personality]. K. 256 p. (in Ukrainian)
6. Labunskaya, V.A. (1999) *Ekspressiya cheloveka: obshchenie i mezhlichnostnoe poznanie* [Human expression: communication and interpersonal cognition]. Rostov n/D. 608 p. (in Russian)
7. Lazurenko, O.O. (2004) *Problema emocijnosti v psy`xologiyi* [The problem of emotionality in psychology]. *Problemy` zagal'noyi ta pedagogichnoyi psy`xologiyi: Zbirny`k naukovy`x prac` Insty`tutu psy`xologiyi im. G.S. Kostyuka APN Ukrayiny`* [Problems of general and pedagogical psychology: Coll. sciences works of the Institute of Psychology named after GS Kostyuk APS of Ukraine], no. VI (4), pp. S. 170–176 (in Ukrainian)

8. *Osoby`stist` u rozvy`tku: psy`xologichna teoriya i prakty`ka. Monografiya* [Personality in development: psychological theory and practice. Monograph] (2015) / Ed. S. D. Maksy`menko, V. L. Zly`vkov, S. B. Kuzikova. Sumy. 430 p. (in Ukrainian)
9. Romenez,` V.A. Manoha, I. P. (1998) *Istoriya psy`xologiyi XX stolittya: navch. posibny`k* [History of the XX Century Psychology: Teach. manual]. K. 992 p. (in Ukrainian)
10. Rubinshtejn, S.L. (2002) *Osnovy obshchej psihologii* [Fundamentals of general psychology]. SPb. 720 p. (in. Russian)
11. ЕНkман, Р. (2016) *Psihologiya ehmocij* [Psychology of emotions]. SPb. 448 p. (in. Russian)

Гуд А.А. Эмоциональная сфера личности: теоретико-методологический аспект исследования. В статье рассмотрены основные теории и научные подходы зарубежных и отечественных психологов, которые раскрывают феноменологию эмоций. Предметом дискуссий является влияние эмоций на становление и развитие личности, обеспечение жизнедеятельности и функционирование в социуме через переживание, отношение, отображение. В современных научных интерпретациях данные термины личности получили несколько другие акценты. Так, переживание рассматривается как универсальная психическая способность психически здорового человека, сопровождающая все его виды деятельности и процессы общения; отношение – активная, сознательная, интегральная, выборочная, основанная на опыте связь личности с различными сторонами действительности; отображение – свойство материи, заключающееся в способности материальных объектов реагировать на действие, влияние.

Основными теоретическими концептами эмоций определено учение К. Изарда про психодинамический, дименсиональный, когнитивный, социально-когнитивный, когнитивно-физиологический подходы. В основу психодинамического подхода ученым была положена психоаналитическая теория аффекта М. Клейна, З. Фрейда, Г. Холла; когнитивного – М. Клейна; дименсионального – Г. Спенсера, Э. Даффи, Д. Линдси; нейрокультурного – П. Экмана, которые целостно раскрывают учение про эмоции и их дифференциацию.

Особенный интерес представляют изучение эмоций, обусловленные коммуникативной сферой. В процессе такого взаимодействия происходит активное познание действительности, формирование в субъекте эмоционального отношения к этой действительности, к другим людям, к самому себе. Большая роль в передаче коммуникативной информации принадлежит невербальным и вербальным способам (мимика, пантомимика, жесты, интонация голоса). Именно они характеризуют интенсивность проявления переживаний человека, раскрывают способность познавать себя и окружающий мир. Вербальное описание экспрессии – это образец, включающий в себя только те признаки, которые осознаются субъектом, являются для него некоторыми константами в распознавании эмоций по

выражению лица. Количество признаков свидетельствует про познавательные возможности субъекта, его умение сознательно выделять признаки экспрессии и переживаний.

Ключевые слова: эмоции, переживания, отношение, отображение, эмоциональная сфера, коммуникативная сфера, мимика, теории эмоций.

Gud, A. Emotional sphere of personality: theoretical and methodological aspect of research. The article outlines the main theories and scientific approaches of foreign and domestic psychologists, which reveal the phenomenology of emotions. The subject of discussions is the influence of emotions on the formation and development of the individual, providing life and functioning in society through emotional experience, attitude, reflection. In modern scientific interpretations the definite terms of the personality have received somewhat different accents. Thus, experience is considered as a universal psychic ability of a mentally healthy person which accompanies all of his activities and processes of communication; attitude - active, conscious, integral, selective, experience-based relationship of personality with different sides of reality; reflection - the property of matter, which consists in the ability of material objects to respond to actions, influences. The basic theoretical concepts of emotions are defined by K. Isard's doctrine of psychodynamic, dimension, cognitive, socio-cognitive, cognitive-physiological approaches. The psychodynamic theory of the effects of M. Klein, S. Freud, G. Hall was laid on the basis of the psychodynamic approach: cognitive - M. Klein; dimension - G. Spencer, E. Duffy, D. Lindsley; neurocultural - P. Ekman, which entirely reveal the doctrine of emotions and their differentiation. Of particular interest is the research of emotion due to the communicative sphere. In the process of such interaction there is an active knowledge of reality, the formation of the subject's emotional attitude toward this reality, to other people, to himself. An important role in the transmission of communicative information belongs to non-verbal and verbal means (facial expressions, pantomime, gestures, voice intonation, etc.). It is they that characterize the intensity of identifying human emotional experiences, revealing the ability to recognize themselves and the world of the environment. A verbal description of an expression is an example, which includes only those features that are understood by the subject, there are some constants for it in recognizing emotions on the face. The number of his signs, testifies to the cognitive capabilities of the subject, of his ability to deliberately isolate the signs of expression and emotions.

Keywords: emotions, emotional experience, relations, reflection, emotional sphere, communicative sphere, facial expressions, emotions theory